

Arvet från 70-talet

För vår diskussion om den framtid som står nära har vi gjort tre grundläggande antaganden. Det viktigaste av dessa är att vårt nuvarande ekonomiska system kommer att bestå. Ett annat är att tillväxten blir mindre än den varit. Det tredje – och säkraste – antagandet är att befolkningspyramiden blir mer jämntjock.

Med utgångspunkt i dessa grundförutsättningar ser vi möjlighet till en utveckling när det gäller människors villkor beträffande arbetsliv, boende och familj som kommer att ställa betydande krav på samhällets socialtjänst.

Socialtjänstens arv från 70-talet gör det inte självklart lätt att ta hand om de uppgifter som väntar. Ett hinder kan vara den hierarkiska och från annan förvaltning väl avgränsade organisation som socialvården lämnar över.

Inledning

Några genomgripande samhälleliga förändringar under 80-talet har vi inte räknat med. Bilden av 80-talets samhälle blir därför mest en framskrivning av det som redan präglat 70-talets.

De viktigaste dragen i 80-talets samhälle ärver vi således från 70-talet. Det viktigaste är antagandet att vårt ekonomiska system består. Sveriges beroende av omvärlden liksom behovet av fortsatt tillväxt kommer att vara oförändrat, men tillväxten kommer att bli mindre än under de senaste årtiondena. Delvis nya inslag i marknadsekonomin kommer emellertid att växa fram. Viktigast är medinflytandet i arbetslivet och olika ägande- eller förvaltningsformer, via tex strukturfonder och löntagarfonder.

Den minskade tillväxten kommer att tvinga fram en annan utgångspunkt för utvecklingsarbetet inom främst den offentliga sektorn. Istället för att fråga oss var de nya resurserna ska läggas måste vi fråga oss hur vi ska omfördela resurserna.

En annan utgångspunkt, som man kan förutsäga med större säkerhet, är att befolkningspyramiden blir mer och mer jämntjock.

Arbetsliv

Med utgångspunkt från antagandet att Sveriges beroende av yttervärlden, marknadsekonomin och kravet på fortsatt tillväxt består kan man också anta följande. Näringslivets krav på effektivitet och behovet av teknologisk utveckling ställer än högre krav på prestationsförmåga, utbildning och yrkeskunskap.

Antalet arbetstillfällen och kraven på arbetskraften kommer inte att kunna svara mot önskemålen om arbete hos de grupper som vill in på arbetsmarknaden; kvinnor som vill ut i förvärvslivet; handikappade som allt intensivare slåss för sin rätt till arbete och de stora ungdomskullarna.

”Ökningen av ungdomsgruppen 16–19 år kommer ... att bli mycket stark, nära 68 000 personer sammanlagt under perioden 1977–83.” (Långtidsutredningen 1978.)

Näringslivets geografiska centralisering fortsätter.

”Enligt beräkningarna uppkommer efterfrågeöverskott på arbetsmarknaden 1983 i samtliga riksområden utom Stockholm, väst-Sverige och norra mellan-Sverige (Långtidsutredningen 1978).

Enligt både långtids- och sysselsättningsutredning-

Den minskade tillväxten kommer att tvinga fram en annan utgångspunkt för utvecklingsarbetet inom främst den offentliga sektorn. Istället för att fråga oss var de nya resurserna ska läggas måste vi fråga oss hur vi ska omfördela resurserna.

Behoven inom vårdsektorn kommer att göra det nödvändigt att ständigt utöka personalstyrkan samtidigt som man knappast kommer att få råd att konkurrera med lönerna inom den privata sektorn.

en finns det skäl att anta att arbetstillfällena inom den offentliga sektorn kommer att svara för den relativt sett största ökningen. Äldreomsorg, långtidsvård och barnomsorg, som alla är mycket personalkrävande verksamheter, kommer sannolikt att svara för en stor del av expansionen.

Mycket talar därför för att det blir den offentliga sektorn, främst vårdsektorn, som får ta emot många av de ny tillträdande inom förvärvslivet. Det finns också skäl att tro att den offentliga sektorn inte kommer att kunna ställa lika höga krav på sina anställda som den privata. Behoven inom vårdsektorn kommer att göra det nödvändigt att ständigt utöka personalstyrkan samtidigt som man knappast kommer att få råd att konkurrera med lönerna inom den privata sektorn.

Ungdomars och vissa andra ny tillträdandes svårigheter att få arbete har gjort att samhället de senaste åren satsat stort på beredskaparbeten och olika former av skyddad anställning. Vi tror att dessa stödformer kommer att bli ett bestående inslag i arbetslivet. Vissa grenar av den offentliga verksamheten kommer sannolikt att göra sig beroende av personalförstärkningarna genom beredskaparbetena.

Men trots sådana insatser kommer dessa grupper svårigheter att komma in på arbetsmarknaden att bestå. Det kommer bli att återspeglas i ett fortsatt ökat antal förtidspensioneringar:

Sammanfattningsvis, och i grova drag, kommer 80-talets människor att kunna delas in i

– en grupp av högpresterande, välutbildade och välbetalda människor inom den privata och offentliga sektorn

– en grupp av mindre välutbildade och välbetalda inom främst den offentliga sektorn

– en grupp människor inom "konstlade" arbeten, främst beredskaparbeten, som ofta gör en fullgod arbetsinsats, men utan att få den status och anställningstrygghet andra har

– en grupp av människor, som under andra omständigheter skulle kunna anses som arbetsföra, men som nu slagits ut från eller aldrig kommit in på arbetsmarknaden och istället försörjs av det sociala försäkringssystemet.

Vilka effekter får det? Att ha ett arbete är någonting fundamentalt i vårt samhälle. Vår samhällsmoral säger att man ska försörja sig genom eget arbete. Det är arbetet som bestämmer människans värde i samhället. Är arbetet bra betalt, exklusivt eller intellektuellt krävande är man mera värd. Det är inte bara i andras ögon som arbetet bestämmer en människas värde. Bara de allra starkaste kan låta bli att bedöma sig själva efter samma mall.

Lika viktigt är att arbetet är en möjlighet att få ett dynamiskt liv. Genom arbetet kan man få vänner, kontakter, en uppgift att ansvara för, impulser och kunskaper genom att gnuggas mot andra människor och inte minst en inkomst, som ligger över socialbidragets, arbetslöshetsförsäkringens eller förtidspensionens nivå.

De människor som förtidspensioneras eller tvingas att gå arbetslösa under lång tid eller mellan korta perioder av arbete stängs ute från en viktig del av samhällslivet och får därmed sämre förutsättningar att utvecklas socialt och intellektuellt.

Inom arbetslivet kommer också effekterna av förändrade könsroller och attityder till arbetslivet att märkas. Fler och fler män kommer att stanna hemma för att sköta barn och hushåll. Lika lön, samma karriärmöjligheter, flera män i typiska kvinnoarbete

De människor som förtidspensioneras eller tvingas att gå arbetslösa under lång tid eller mellan korta perioder av arbete stängs ute från en viktig del av samhällslivet och får därmed sämre förutsättningar att utvecklas socialt och intellektuellt.

ten och ökat utnyttjande av möjligheterna till föräldraledighet.

Boende

Även beträffande boendet kommer antagandet om att marknadsekonomin består att få en avgörande betydelse. En människas ekonomiska möjligheter kommer att styra hennes möjligheter att välja bostad och marknadsekonomiska krafter kommer att styra utbudet av bostäder. Den successiva övergången från social bostadspolitik till marknadsstyrd bostadspolitik, som påbörjades på 70-talet, fortsätter in på 80-talet: ökat privat ägande av mark och fastigheter, ökande andel privatägda småhus och drastiska prisökningar på villor och vissa lägenheter.

Det finns även risk för att segregationen kommer att accentueras som en följd av att de kommunala bostadsförmedlingarnas ställning försvagas. Försök med boendedemokrati kan som en negativ effekt innebära risk för segregation.

Den regionala obalansen inom näringslivet medför att flyttningen från glesbygden till de stora befolkningskoncentrationerna fortsätter. Vilka effekter får det? Flyttningen till storstäderna följs av känslor av rotlöshet och brutna band mellan vänner, släktingar och generationer.

Småhusbyggandet fortsätter. Människor med valmöjligheter kommer att efterfråga egna hem. Reglerna för beskattning och spekulationsköp förblir förmodligen det främsta skälet. Ytterligare skäl är att egna hemmet ger en suverän rätt att bestämma över den egna närmiljön och att många människor vill bo närmare naturen.

Segregationen i boendet förstärker skiktningen mellan grupper av människor. Den följs också av segregation i andra sammanhang. Den som bor i ett område med dyra villor får sannolikt både som grannar, på daghemmet, i skolan och idrottsklubben vänner och bekanta med samma sociala bakgrund. Det är också sannolikt att man får dagisfröken, lärare och idrottsledare med de bästa meriterna. Och tvärtom.

För den som är utan arbete blir boendemiljön än viktigare som källa för social utveckling. Att både vara arbetslös och bo i ett av de sämst utrustade och

Den som bor i ett område med dyra villor får sannolikt både som grannar, på daghemmet, i skolan och idrottsklubben vänner och bekanta med samma sociala bakgrund. Det är också sannolikt att man får dagisfröken, lärare och idrottsledare med de bästa meriterna. Och tvärtom.

minst efterfrågade bostadsområdena är därför alldeles speciellt hämmande för den sociala utvecklingen.

Familj

80-talet blir en frukt av senare årtiondens kraftigt ändrade familjemönster. Skilsmässorna har ökat och giftermålsfrekvensen sjunkit drastiskt. Barns grundtrygghet i de vuxnas relationer försvagas. Den ökade friheten och oberoendet får som negativ effekt barns otrygghet p.g.a. föräldrabyten, isolering p.g.a. skilsmässa osv.

Familjens roll fortsätter att förändras på två olika sätt. Fler och fler av familjens gamla funktioner försvinner. En allt större del av de vuxna arbetar utanför hemmet. Skolan och förskolan är mer framträdande inslag i barnens liv än tidigare. Hushållsarbetet förenklas och tar mindre av tid och mänskliga resurser i anspråk. Familjerna är mindre. De splittas och förändras oftare.

"Den genomsnittliga hushållsstorleken var 1970 2,6 personer. . . I mitten av 70-talet var det årliga antalet upplösta äktenskap mer än hälften så många som antalet ingångna." Ur "Omsorgen i samhället" 1978.

Familjelivet präglas av instabilitet, barn och ungdomar får nya föräldrar och nya syskon. Flera människor blir ensamstående eller ensamföräldrar.

Detta innebär att samtidigt som familjen reduceras till att vara ett centrum för känslor är den mer instabil och därmed otillförlitlig som bestående trygghetsfaktor.

Vilka effekter får det? Samlivet i en familj kan bli mycket mer svårhanterligt om man inte är beroende av varandra på något annat plan än det emotionella. Barn och vuxna, inom familjen blir emotionellt knutna till bara ett fåtal personer, varför krisen när

någon försvinner ur familjen kan bli mycket svåra. Den som är ensamstående, med eller utan barn, blir slutligen mer beroende än andra av stöd från samhället.

Vilka problem möter socialtjänsten på 80-talet?

En människas isolering från andra människor och från samhällslivet är ett grundläggande problem som kommer att drabba många också under 80-talet.

I botten ligger en ojämlik resursfördelning som skapar en grupp av kulturellt utarmade med ett socialt arv som blir allt sämre. Den sociala isoleringen kan orsakas av att man utestängs från arbetslivet, saknar familj eller livskamrat, av att man som invandrare eller nyinflyttad saknar kulturella och sociala rötter i sin nya omgivning, av att sjukdom eller handikapp gör att man inte kan komma i kontakt med andra människor eller av att dålig ekonomi eller brist på tillsyn av barn gör att man inte kan tillgodogöra sig utbudet av aktiviteter i samhället.

Det är i samspelet med andra människor man utvecklas, både socialt, intellektuellt och emotionellt. Det är där man får lära känna andra miljöer, tänkesätt och vanor och tvingas att anpassa sin egen personlighet och sina egna önskemål till andra människors behov.

Det är också genom umgänge med andra, via tex arbetsplatsen eller genom deltagandet i föreningsaktiviteter som man får ny information och kunskap om bla samhälleliga rättigheter och skyldigheter. Inte minst är detta viktigt för deltagandet i det politiska livet.

Den som är utan anhöriga och vänner blir också mer än andra beroende av samhällelig omsorg vid sjukdom eller andra krissituationer.

Dagens barn och ungdomar är morgondagens vuxna. Mångas uppväxt har präglats av föräldrarnas svårigheter och av att föräldrar försvunnit eller bytts ut. Många har också drabbats av arbetslöshet efter avslutad skolgång.

En arbetslöshet, som för den som aldrig deltagit i arbetslivet kan vara särskilt förödande. Hur kommer ungdomar som aldrig hinner få något fotfäste i samhället eller någon yrkesbakgrund att sträva tillbaka till, att fungera som vuxna? Vilken uppfattning

.....
Socialtjänstens arv från 70-talet är en organisation med väl avgränsade funktionella arbetsenheter med en långt utvecklad hierarki med många trappsteg som det yttre kännetecknet.
.....

om samhället och om sin egen förmåga kommer de att ha? Man vet att ungdomar som drabbas av arbetslöshet direkt efter skolan ofta hamnar utanför politisk verksamhet och självklart utanför den fackliga rörelsen. De har alltså jämfört med tidigare generationer en traditionslöshet ifråga om politiskt liv, som man ännu inte vet vad den kommer att innebära.

Särskilt utsatta blir invandrarungdomar, som oftare drabbas av arbetslöshet och som i hemmet får anpassa sig till ett annat socialt och kulturellt mönster än det svenska samhällets.

Socialtjänstens arv

Den socialvård som vi har vid 80-talets början – inför socialtjänstreformen – är en produkt av 60- och 70-talens imperiebyggnad, som utmärkt många verksamheter inom den offentliga sektorn. Socialtjänstens arv från 70-talet är en organisation med väl avgränsade funktionella arbetsenheter med en långt utvecklad hierarki med många trappsteg som det yttre kännetecknet. Organisationens själsliv kommer till uttryck i befattningsbeskrivningar, detaljerade instruktioner, statusnivåer och revirinstinkter och den bygger på en uppdelning av människor efter deras problem. En annan egenskap hos organisationen är de vattentäta skott den har gentemot andra förvaltningar och myndigheter som även de arbetar med människor.

Positiva inslag finns ändå att ta vara på. Även om 60-talets optimism på många håll förbytts i 70-talets missmod, finns ändå beredskap till omprövning och självkritik. Arvlåtarna kan väl därför sägas ha en passus i testamentet där man förväntar att arvtagarna ska komma tillrätta med organisationen utifrån en ökad insikt om hur mångfacetterade och beroende av samhällsutvecklingen mänskliga behov är.